

Kirkens diakonale engasjement for natur og miljø

Av Liv Irene Sødal

1. Innledning

Kirken trenger et mye større engasjement for skaperverket. Det er også naturlig at diakonien går foran og bærer et større ansvar for natur og miljø. Naturen er en ressurs for menneskers liv, og vern om skaperverket er også omsorg for min neste. Jeg reiser her spørsmål som jeg oppfordrer diakonien til å søke svar på, peker på tverrfaglige sammenhenger skisserer et undervisningsopplegg. I Søgne menighet i Vest Agder ble det i fjor arrangert "Grønn messe". På bakgrunn av dette søker jeg å finne diakoniens rolle, og en etisk begrunnelse for at kirken ved diakonien engasjerer seg. Temaet fattig og rik vil også kort bli nevnt.

2. Mennesket i Guds hage

2.1 Skapelsen

Bibelens skapelsesberetning forteller at alt Gud skapte var «overmåte godt» (1. Mos 1,31). En grunnleggende positiv forståelse av naturen kjennetegnet kristen skapertro. Menneske er det fremste av alt det skapte. Menneske er skapt «i Guds bilde» (1. Mos 1,27), det setter mennesket derfor i en særstilling i skaperverket. Mennesket står over naturen, men det er også innfelt i naturen. Dette ser vi i Salme 104. Alle deler av skaperverket hører sammen og er gjensidig avhengig av hverandre. Hele skaperverket lever i

avhengighet til Skaperens livgivende virksomhet. Gud er ikke ferdig med sitt skaperverk, han skaper fortsatt. Ved at han opprettholder livet, fornyer og utvikler skaperverket (Nordhaug 1989:7).

2.2 Forvalteransvaret

Gud ga mennesket et særlig ansvar for alt det skapte. Gud befalte mennesket å legge jorden under seg (1. Mos 1,28), og til å passe og dyrke hagen (1. Mos 2,15). Gjennom dette har vi muligheter til å gripe inn i naturens prosesser. Vi kan dyrke og passe naturen på en god måte, eller vi kan velge å ødelegge og utbytte naturen. Gud har gitt oss et forvalteransvar. Dette innebærer troskap, klokskap og også regnskap for Gud. Mennesket har et delegert ansvar for naturen. Skaperverket tilhører Gud (Heiene og Thorbjørnsen 1994:190,258,259).

2.3 Søken etter det tapte paradiset

Men mennesket falt i synd. Dette fikk konsekvenser også for menneskets forhold til naturen (1. Mos 3,17). Jorden er forbannet for menneskets skyld. Vi påfører jorden skader som bringer den økologiske balanse ut av likevekt (Heiene og Thorbjørnsen 1994: 259,260). Ved syndefallet ble mennesket jaget ut av hagen (1. Mos 3,23-24). Er vår lengsel etter et helere og sannere liv en søken etter det tapte paradiset? I vårt moderne samfunn er det mange som lever i eksistensiell tomhet og meningsløshet. Til tross for teknikk og et liv i velferd har mange gått seg vill i tilværelsen. Vi er hjemløse, mangler identitet og tilhørighet. Vi er fremmede for

hverandre, for vårt eget indre og for naturen. Kan kjøpesentre og et stadig økende forbruk være en kompensasjon for vår åndelige søken, for å fylle tomheten i tilværelsen. Bibelen advarer mot rikdommens farer (Matt 6,19 Matt 19, 16-26 Rom 13,9 Mark 10, 26).

2.4 Forløsning

Menneskets og naturens lengsel etter en forløsning kommer fram i Rom 8,18-25 og i 2. Peter 3,13. Naturen trenger frelse sammen med mennesket, og er bestemt til å få del i forløsningen. Forløsningen betyr en restitusjon av Guds hensikt med skapelsen. Skapelsen skal bli fullført helt og fullt til en tilstand der fullkommen fred og harmoni råder (Jes 11,6-9 Åp. 21,1-5 Åp 22,1-5). (Heiene og Thorbjørnsen 1994:260-261).

3. Naturens egenverdi

Er naturen til for menneskets skyld, eller har den en verdi i seg selv? Naturen får sin verdi først og fremst ved at den er skapt av Gud og speiler Guds kjærlighet. Mennesket er ikke alle tings mål. I skapelsesberetningen fortelles det at Gud så det var godt, også før han skapte mennesket. I tillegg vitner naturen om Guds storhet. Naturen deltar i lovprisningen av Gud. Alt som er skapt vitner om Guds storhet, makt og skjønnhet. Alt det skapte har også egenverdi fordi det skal få del i den endelige forløsning. Å forstå naturen slik må få betydning for vårt forhold til naturen og vår omgang med jordens ressurser (Heiene og Thorbjørnsen 1994:258).

4. Tilbedelsen

Nordhaug sier i «Himmeljorden» (1991) at hele skaperverket er vendt mot sin Skaper. Bibelen tolker skaperverket som et bilde som viser ut over seg selv til en dypere virkelighet. (Sal 148,7-10 Sal 19,2-5 Sal 104,27-30 Job 12,7-10 Matt 6,25-30). Jorden og menneskene har samme håp og samme lengsel. Naturen har også samme sukk og samme klage (Rom 8.18-23). Men naturen fører ikke til en sann tilbedelse eller full gudserkjennelse. Det er bare gjennom Jesus Kristus vi ser Guds sanne ansikt. Men for Kirken er det viktig å forstå skaperverket som et vitnesbyrd om Gud (Nordhaug 1989:8).

4.1 Naturens katedral

Naturen er i seg selv ikke hellig, men jeg mener naturen er et møtested med Skaperen. Naturen kan være en kilde til det sakrale, til hellighet, til skjønnhet, til tilbedelse. Det er også et sted for stillhet og ro, til å finne sin egen puls, til å finne seg selv, for så å søke Gud. Vi kjenner Frans av Assisi. Han hadde en stor og umiddelbar kjærlighet til alt i naturen. Frans så Gud i skaperverket. Dette kommer blant annet til uttrykk i «Solsangen». Kan Frans være en kilde for oss til innlevelse i alt det skapte, alt levende. Til hjelp så vi ikke bare er en passiv tilskuer til naturen, andre mennesker og oss selv. Når mennesket lever nær jorden og har naturkreftene innpå seg, vil vi lettere kunne forstå livets mysterium og våre egne krefter. Dette handler dypest sett om nærvær, om å ta bolig i meg selv. Når naturen blir liten i menneskets verden blir det vanskeligere å se Gud, og Gud blir også liten (Nordhaug 1991:47-48).

4.2 Kroppens katedral

Adam er av jorden (1. Mos 2,7). Min kropp er bygget opp av molekyler som tidligere har vært i jord, i planter og dyr. Jeg lever av jorden. Jeg er natur (Nordhaug 1991:27).

Kroppen vår er skapt til å brukes i naturen. Vi er skapt til bevegelse, til å bruke sansene, til skjønnhetsopplevelser, til å glede og fryde oss i skaperverket. På en slik måte lever vi nærmere slik vi var tiltenkt å leve. Vi vil få et rikere liv, et helere liv, mer helse.

Jeg mener det er viktig at jeg kan møte Gud med *hele* meg. Med kroppen, følelsene, sansene, bevegelse, kraft, rytme og musikalitet. Ord og tanker har vi rikelig av i vår tradisjon. Hele meg kan brukes i bønner, i tilbedelse, i lovsang og også i klagen. Naturen er bestemt til å vende seg mot Gud og lovsynge Ham. Da kan vel kroppen min som er natur, også få lovsynge Ham. Kroppen er åndeligere enn vi tror. Kroppen er konstruert slik at en søking etter Gud er innebygd i vår natur. Kroppen kan hjelpe mennesket til å søke Gud (Utnem:1998:37).

4.3 Pilgrimsferd

«Pilgrimsboka» (1997) omhandler pilgrimsvandring. Pilgrimsvandring betyr å begi seg ut i det fremmede, våge å gå i nytt landskap. Det er å finne det vi søker i livet. Dypest sett handler det om å finne Gud. Vi leter etter Gud med et urolig hjerte, og med villighet til oppbrudd fra materialisme og selvopptatthet. Vi søker etter fellesskap med Gud, med hverandre og med skaperverket. En vandring med åpent sinn og sanser kan være viktig for den åndelige dimensjon i livet. Impulser og opplevelser i naturen smelter sammen med egen kropp og tanker. En ytre fysisk vandring kan på den måten være en vandring i menneskets eget indre

landskap. Kroppens katedral og naturens katedral blir ett.

5. Menneske og natur

Hvorfor er naturkontakt så viktig for oss mennesker. Boka «Grønn velferd, vårt behov for naturkontakt» (1996) prøver å svare på dette. Boka bygger på et «humanøkologisk» syn, men mye av den psykologiske forskningen som trekkes fram kan anvendes, også i kirkelig sammenheng. Det hevdes i boka at naturkontakt er et av menneskenes grunnleggende behov. Mennesket har gjennom tusenvis av år levd og utviklet seg i nær kontakt med naturen. Våre arveanlegg har vært nokså uendret siden steinalderen, og i vår moderne tid er vi på ingen måte løsrevet fra naturen. Naturen appellerer til noe grunnleggende i oss. Den gir oss livsglede og hjelper til å gjenskape mental balanse i vår moderne tid. Verdien av naturkontakt ligger i stor grad på det psykologiske plan. Tilgang på naturelementer øker menneskers trivsel og livskvalitet, inspirasjon og indre ro. Utsikten fra kjøkkenvinduet er derfor ikke likegyldig! Naturen gir et mangfold av positive opplevelser som virker mentalt oppbyggende. Naturkontakt stimulerer, det inviterer sinnet til å vandrest og til å bruke fantasien. Vår spontane oppmerksomhet blir inspirert, oppdagergleden i oss blir utfordret. Naturen gir estetiske opplevelser som former, farger, lys. Naturens egen stillhet er en forutsetning for slike naturopplevelser.

6. Diakoni og natur

Forholdet diakoni og natur tar utgangspunkt i de 3 trosartikler.

Det er en viktig forutsetning når såkalt «grønn diakoni» skal diskuteres, jfr. Instefjord i «Fra preken til kompost» (1994).

Ifølge «Plan for diakoni i DnK» er diakoni også et fellesskaps- og samfunnsbyggende arbeid på alle plan. Jeg mener at kirkens omsorg for menneskers livssituasjon her møter ansvaret for skaperverket. En ødelagt og truet natur har innvirkning på livssituasjon, livskvalitet og menneskeverd. En «grønn diakoni» eller omsorg for skaperverket mener jeg langt på vei kan forsvares ut i fra diakoniplanen.

Jeg mener det er 3 hovedgrunner til at omsorg for skaperverket blir en utfordring for diakonien.

«Alle» har ansvar for skaperverket, både kirken som institusjon og vi som enkeltpersoner (jfr kapittel 1). Og det har sammenheng med forebyggende arbeid for min neste, og ved direkte omsorg.

6.1 Indirekte omsorg for min neste

Menneskets livsgrunnlag, som luft, vann, jord, temperatur, har stor innvirkning på livskvalitet. Jeg mener at sikring av menneskers livsgrunnlag er omsorg for min neste på et forebyggende plan. I plan for diakoni sies det at alle sider ved menneskelivet er gjenstand for diakonal tjeneste. Jeg mener at kirken må bli tydeligere i at kirkens omsorg for menneskenes livssituasjon også omhandler livsgrunnlaget. Med bakgrunn i «Plan for diakoni i DnK» (1998:11) virker det opplagt at diakonien kan engasjere seg i miljøspørsmål for å forhindre senere nød. Konkret mener jeg dette vil gjelde både i politiske saker og i offentlig forvaltning der naturen og livsgrunnlaget forvaltes. Det er også nødvendig å være synlig i samfunnsdebatten og sette saker på dagsorden. I internasjonal diakoni har en tra-

disjonelt vist forståelse og ansvar for miljøvern og rettferdig fordeling. Perspektivet på det globale og det lokale er en viktig problemstilling. Bevissthet og kunnskap om det nære og det globale henger sammen (jfr. LA21 og Kirkemøte 1996, kap 6). Er det like naturlig å trekke økologi og miljøvern inn i et diakonalt perspektiv her hjemme? I mange utviklingsland handler nøden om daglig brød og rent vann. Nøden her hjemme ser annerledes ut. Vår levemåte, vår eksistensielle nød og ensomhet i den rike delen av verden henger sammen med nøden i den 3. verden.

6.2 Natur i direkte omsorg

Jeg mener natur kan brukes i en direkte omsorgsfase. Det er økende bevissthet i samfunnet ellers om å se sammenheng mellom helse, kultur og natur. Eksempelvis er «grønn omsorg» for vanskeligstilte barn og unge blitt et begrep i deler av offentlig sektor. Kan diakonien anvende natur i møte med mennesker som sliter med sykdom eller smerte? Kan natur bidra positivt i en helbredelsesprosess? Kan naturkontakt hjelpe mennesker til å se håp? Kan vi møte mennesker med eksistensiell nød med natur? Kan diakonien hjelpe de som ikke har mestret livet sitt til å oppleve mestring i forhold til seg selv ute i naturen? Hva med barn og unges møte med diakonien? Eksemplene og spørsmålene er mange. De viktigste spørsmålene mener jeg er:

- Kan diakonien formidle Guds storhet og kraft gjennom skaperverket
- Kan diakonien gjennom naturkontakt formidle Jesu kjærlighet
- Kan diakonien formidle håpet som både naturen og menneskene er en del av

7. Kirkens diakonale ansvar for natur og miljø

7.1 Agenda 21 og Kirke møtet 1996

I 1996 ble «forbruk og rettferd» behandlet på Kirkemøtet. Denne saken er i kjølevannet av Riokonferansen for miljø og utvikling i 1992 hvor det ble laget en handlingsplan for det 21. århundre (Agenda 21). Den sier at dersom vi skal få gjort noe med de globale miljøutfordringene må vi gjøre det lokalt. Lokal Agenda 21 skal nå bli utarbeidet i alle norske kommuner.

Kirken har tatt formelt ansvar for natur og miljø gjennom Kirkemøtevedtaket. Hvordan kan dette ansvaret utøves. Kirken har jo ikke mandat til å styre «verden». Har kirken vilje til å gjennomføre dette? Smaker det ikke politikk av vedtakene?

Et annet aspekt er om kirken har nok kunnskap om natur og miljø. Jeg mener at det trengs naturfaglig ekspertise inn i kirkens korridorer. Slik at kirken får større kunnskap og forståelse om hva miljøproblemene dreier seg om. Faglige referanserammer er viktig. Og ikke minst at det kan hjelpe kirken til et språk som forstås inn i en politisk eller kommunal hverdag, slik at konstruktiv kommunikasjon oppstår.

7.2 Gudstjenesten

Søndagens samling i kirken er del av den kosmiske gudstjeneste. Alt som lever lovsynger Gud. Alle gudstjenester vil ha dette aspektet. Den diakonale dimensjon i gudstjenesten kommer til uttrykk gjennom ulike ledd i liturgien. Dette er vanligvis i forbønnen og i nattverdsfeiringen. Som eksempel er det i vedlegget tatt med en forbønn utarbeidet til «Grønn messe» i Søgne menighet. Forbønnen var konkret og knyttet til menneskers liv og forhold til natur/nærmiljø i Søgne. Tilbake-

meldinger ga uttrykk for gjenkjennelse og forståelse. I forkant var det arbeidet mye med formidling av temaet. Det er viktig å nå helt fram til tilhørerne. La det få møte en klangbunn i dem selv. Det positive aspektet var trukket fram i denne gudstjenesten. Pekefinger og mas som gir dårlig samvittighet mener jeg er dårlig pedagogikk. Ikke start med nøden, dommedagsprofetier og statistikk, det skremmer folk bort. Naturens skjønnhet, dens muligheter og håp er det viktigere å fokusere på. Kommer motivasjonen, vil folk selv stille spørsmål som angår dem og som vil kreve noe av dem i deres eget liv. Det ble også feiret nattverd i denne gudstjenesten. Nattverdsmåltidet har også en økologisk side. Nordhaug sier i «Himmeljorden» (1991) at skapelse og frelse bindes sammen i nattverden. Jesus går inn i brødet og vinen, vi spiser det, det blir et møte mellom Gud og menneskene, men også mellom Gud og naturen. Nattverden kan hjelpe vår tro til å se Gud i skaperverket.

7.3 Diakonien rolle

Er det naturlig at diakonien bærer fram kirkens engasjement for natur og miljø. Skal diakonien være en motkultur til forbrukersamfunnets egoistiske utnyttelse av naturens og menneskenes ressurser. Diakonien har tradisjon for å være i forkant av utviklingen. Med øye for å se. Til å sprengre grenser. Til å påpeke urett. Det er sagt at en offensiv og frimodig diakoni taler to språk, omsorgens og protestens språk. Jesus selv kritiserte dem som forårsaket problemene (Matt 23,4). Skjevesland sier i boka «Huset av levende stener» (1993): «Nå er ikke diakoni bare en ambulanse på livets slagmark. Den har også en kritisk funksjon.....diakonien har fremdeles et kritisk mandat i møte med et samfunn som stadig hardner til». Kirken i sin helhet har ansvar for natur og miljø. Jeg mener at diakonien på grunn av sine tradisjoner, og med bakgrunn i «Plan for Diakoni i Den norske kirke» må gå i forkant og bære fram dette ansvaret.

Litteratur:

Bakken, Arne. 1997, «Pilgrimens vei og mål». (s. 21-26) I: Pilgrimshåndboka, Arbeidsgruppa pilgrimsvandring i vår tid (red.) Oslo. Verbum.

Bispemøtet, 1992. Forbrukersamfunnet som etisk utfordring. Oslo. Verbum.

Eriksen, Trond Berg. 1997, «Mennesket som vandrer». (s. 13-19) I: Pilgrimshåndboka, Arbeidsgruppa pilgrimsvandring i vår tid (red.) Oslo. Verbum.

Edman, Stefan, 1997. «Vandring i vår tid». (s. 47- 50) I: Pilgrimshåndboka, Arbeidsgruppa pilgrimsvandring i vår tid (red.) Oslo. Verbum.

Finnseth, Asle, 1994. Men gleden er et annet sted. Kjøpekulturen. Troen. Oppbruddet. Oslo. Kirkens Nødhjelp.

Heiene, Gunnar og Svein Olaf Thorbjørnsen, 1997. Fellesskap og ansvar. Innføring i kristen etikk. Oslo. Universitetsforlaget.

Hågvar, Sigmund og Hans A. Støen, 1996. Grønn velferd. Vårt behov for naturkontakt. Oslo. Kommuneforlaget.

Insteffjord, Gunnstein, 1994. «Forord»: Fra preken til kompost. Artikkelsamling om miljø og forbruk. Mellomkirkelig Råd. Oslo.

Rødahl, Svein Helge og Estri Hesselund, 1996. Grønn kirkebok - en delebok til inspirasjon og gjenbruk. Oslo. Kirkens U-landsinformasjon.

Kaupang, Terje (red), 1992. Oppbrudd og fornyelse - Et strategidokument for institusjonsdiakoni. Oslo.

Kirkerådet, 1999. Vår grønne menighet. Plakat og handlingsark. Oslo.

Kyrkemøtet, Den norske kyrkja, 1996. Kyrkemøtesak 10/96: «Forbruk og rettferd».

Nordhaug, Halvor (red), 1989. Vern om skaperverket. Kirker verden over i arbeid for miljøvern. Oslo. Triangelforlaget og Mellomkirkelig Råd.

Nordhaug, Halvor, 1991. Himmeljorden. Betraktninger om tro og natur. Oslo. Verbum.

Nordstokke, Kjell, 1994. Verdensvid tjeneste. En innføring i internasjonal diakoni. Oslo, Verbum.

Sommerfeldt, Atle, 1987. Levende tro. Vårt ansvar for fred, frihet og rettferdighet. Oslo. Kirkens Nødhjelp.

Utnem, Jan Oskar, 1998. Tilbedelsens ansikt. Om kroppen, sansene og bevegelsens plass i guds-

tjenesten. Trondheim. Liturgisk Senter og Tapir.

Grønn messe, Søgne hovedkirke 30.jan 2000: Plan for gudstjenesten Forbønn 4

del 1

Da vi nå er samlet i Jesu navn, så la oss etter hans ord og løfte be for vår menighet og for Guds folk over hele jorden.

Standard forbønnsark for menigheten:

Vi er kalt til å leve vårt liv i rett forhold til Gud, til menneskene, og til Skaperverket. Vi ber i dag særskilt for menneskets forhold til naturen. Du skapte oss mennesker inn i din hage, og du satte oss til å forvalte hagen din. Hjelp oss til å bruke og forvalte den rett.

Du har skapt oss til å glede oss i din hage. Vi er skapt til å bruke kroppen vår i naturen. Vi er skapt til bevegelse, til å bruke sansene, til å glede og fryde oss i ditt skaperverk. Lær oss å ta naturen i bruk til din ære.

Vis oss at naturen også er et møtested med deg, Skaperen. Gjennom naturens rikdom og storhet, men også ved å møte deg gjennom stillhet og undring.

Barna våre skal arve jorden. De skal arve bygda her, skjærgården, skogen, omgivelsene. Hjelp oss så barna kan få kjærlighet til naturen, og på den måten bli gode forvaltere i framtida. Til din ære.

Vi fyller våre liv med verdier som vender oss bort fra deg. Gi oss verdier i våre liv som ikke er knyttet til status og jag. Kall oss til oppbrudd, så vi med våre liv kan tjene deg, gjennom skaperverket og i forholdet til våre medmennesker.

Gi oss håp i våre liv om at det nytter å gjøre en innsats. Gi oss frimodighet til å tørre å tenke nytt. Fri oss fra mismot og angst for det ukjente, det vi ikke kjenner alle svarene på. Hjelp oss til ikke å være redde. Fyll oss med din kjærlighet.

Liturg: Ved Jesus Kristus, vår Herre. Menighetssvar (S97 116): Å Gud hør vår bønn.

del 2

La oss be for vårt folk og for dem som har myndighet og ansvar i samfunnet.

Hjelp dem til å ta riktige og kloke beslutninger i forvaltning av ditt skaperverk. Ikke la ønske om prestige eller kortsiktig profitt overskygge at denne jorda skal gis videre til våre barn og barnebarn.

Vi er satt til å passe på luften og vannet, planter og dyr. Vi er satt til å passe vår vakre skjærgård, sjøen. Vi er satt til å passe jorda vi dyrker, skogen og utmarka vår. Vi er også satt til å passe klimaet vårt.

Men det er så mye som truer miljøet; forurensing, utbyggingsspress, klima-endringer. Hjelp oss på vår vei videre. Hjelp både ansatte i kommunen og valgte politikere i kommunen til å ta bestemmelser som ikke kommer på tvers av ditt skaperverk og din skapervilje. Hjelp også myndigheter og politikere på fylkes- og statsnivå.

Vi ber også om at vi som enkeltmennesker eller grupper må ha frimodighet til å si ifra. Vis oss at vi alle har ansvar.

Liturg: Ved Jesus Kristus, vår Herre. Menighetssvar: Å Gud hør vår bønn.